

Ako vznikla táto úvaha? Koncom minulého roku požiadala ma písomne redakcia časopisu *Životné prostredie* o príspevok do ankety na tému „Kultúra a životné prostredie“. Hoci som dostal v prílohe k výzve priamo aj niekoľko slovníkových hesiel o kultúre „kvôli uľahčeniu“ a hoci som sa naozaj usiloval vyhovieť, pokúšenie napísať túto stať o dejinách a kultúre bolo silnejšie. Možno, že k tomu prispela aj telefonická výzva z rozhlasu, aby som sa vyslovil o kultúre ako filozof v rámci série rozhlasových príhovorov, ako aj niektoré podnetné rozhovory o kultúre v televízii. Nerobím si však priveľké výčitky, pretože k tematike kultúra a životné prostredie som už prispel priamo v časopise *Životné prostredie* článkom *Podiel kultúrnych pamiatok na tvorbu životného prostredia* (1968/1) a potom najmä článkom *Kultúrny význam historickej kontinuity* v *Pravde* (19. 7. 1968). Napriek niektorým naliehavým a konkrétnym podnetom však tento článok zapadol bez povšimnutia, keďže vyšiel práve v horúcich predaugustových dňoch.

Kognitívna invencia predpokladá rozviazanie rutiny. V existenčných konfliktoch zostruje sa pozornosť. Podľa Leninových slov hľadisko života a praxe musí byť prvým a základným hľadiskom teórie poznania. Funkciou vznikajúceho a utvárajúceho sa vedomia v procese hominizácie bolo riešiť praktické konflikty s realitou. Splniť úlohu si vyžadovalo pretvárať pôvodnú pudovú aktivitu človeka v jeho vlastnom záujme.

Možno povedať, že transformácia prapôvodnej pudovej aktivity človeka na existenčne primeranú a sebazáchovne nevyhnutnú činnosť je predpokladom zrodu kultúry. Uplatnenie princípu reality implikuje reguláciu pudového ukájania, ba aj istý prerod libidinózneho výbavy.

Ako upozornil S. Freud, človek reguluje svoju pudovú podstatu nielen vzhľadom na prírodu, ale aj vzhľadom na svoju spoločenskú formu existencie. Požiadavky princípu reality sa materializujú v systéme sociálnych inštitúcií. Takto človek získava viacej existenčnej istoty a väčšie sebazáchovné úspechy.

Freud takisto zdôvodnil, že predovšetkým istým vplyvom rodičovského prostredia a potom aj jestvujúcich sociálnych vzťahov a noriem vyvoláva sa a formuje sa v človekovi morálne svedomie. Z rozporu medzi týmto svedomím a pudovými potrebami človeka skrsá v ňom pocit viny: podnecuje ho želanie prekročiť tieto integrované normy, napríklad v oidipovskej situácii.

Človek však existuje v historickom svete. Každá dejinná epocha sa vyznačuje určitým charakteristickým spôsobom alebo stupňom ovládania prírodnej reality, prírodného miliea a predovšetkým určitou sociálnou skladbou, ktorá ovplyvňuje mentalitu človeka. Pudové potreby a konfliktné situácie v praktickom živote, ktoré

nútia človeka prekonávať tieto štrukturálne väzby, majú zvrchovaný význam pre rozvinutie a priebeh civilizačného procesu a kultúrneho vzostupu.

Človek je aktívnou silou historického pohybu, pretože v dôsledku neprestajných konfliktov s realitou je schopný svoju začlenenosť v danej sociálnokultúrnej štruktúre prekračovať. Prínos človeka takto stimulovaný zasahuje občas (v revolučných obdobiach výrazne) späť do spoločenskokultúrneho priestoru, ktorý potom opäť inak stimuluje pudovú aktivitu človeka.

*

Z hľadiska spôsobu zasahovania človeka do dejinného pohybu je dôležité to, aby aktivita človeka nielen vyhovovala vývinovému trendu ľudstva, ale aby bola aj osobnostne charakteristická. V tomto ohľade treba akcentovať osobnostnú recepciu všetkých doliehajúcich a zároveň závažných ideových motívov a kultúrnych stimulov, najmä tých, ktoré už dejiny integrovali. Pri výstavbe tvorivej osobnosti teda veľké poslanie prislúcha permanentnému kontaktu predovšetkým s tým, čo ľudstvo vytvorilo pozitívneho pre vzostup života, kultúry, vedy a umenia. Takýto osobnostný kontakt je nesmierne dôležitý, ak chceme zvládnuť protirečivosti doby a prispievať k adekvátnej orientácii ďalšieho civilizačného a kultúrneho pokroku.

Ako som už príležitostne upozornil, veľké kultúrne hodnoty človek nemôže integrovať azda mechanicky, ale len prostredníctvom svojej vlastnej mentálnej podstaty, utváratej po celý život. Nedostatok takýchto permanentných a dialektických kontaktov s veľkými ideovými a kultúrnymi hodnotami minulosti nevyhnutne vedie k určitej jednostrannosti človeka a k redukovaniu jeho potenciálnych schopností. Neblahé sú dôsledky ignorovania zásady tvorivého rozvíjania apercipčných schopností človeka, vnútorného sebaprekonávania na báze integrovania a nie formálneho osvojovania kultúrnych výtvorov.

*

Je základne charakteristickou črtou marxistickej filozofie, že chápe utváranie spoločensko-kultúrnej reality za výsledok dejinne ľudskej praxe. Za výraz dejinno-ľudskej (resp. spoločenskotriednej) praxe pokladá marxistická filozofia osobitne aj poznávanie tejto reality. Avšak nielen poznávanie spoločensko-kultúrnej reality je ovplyvňované dobovou praxou, ale aj prírodnej reality. Teda individuálno-spoločenská praktická existencia (praktický spôsob bytia) ovplyvňuje zásadne všetko poznávanie, bez ohľadu na jeho predmet, a to napriek tomu, že každý kognitívny progres a každé hlbšie vedecké prenikanie do podstaty vecí sú pokrokom v zmysle desubjektívizácie poznania. Ako vidíme, všetko poznanie je určitým spôsobom ľudské, je humánne. A bol to predovšetkým Marx, kto zásadne vyznával túto antropomorfnú črtu všetkého poznania, a nielen poznania, ale vôbec všetkých vzťahov človeka a objektívnej reality. V tomto zmysle treba interpretovať výrok K. Kosíka, podľa ktorého dynamickoštrukturálna jednota sveta a človeka konštituuje sa v procese praktického konania: človek sa v ňom spredmetňuje a predmet sa humanizuje. Vo svojich posledných prácach aj J. Zelený právom konštatuje, že marxistická filozofia je filozofiou procesu, v ktorom človek v teoreticko-praktickej kritike buržoáz-

nych foriem života a poznávania sa vymaňuje (emancipuje) z podmienok, v ktorých je jeho život určovaný samopohybom produktov človeka; sám Marx kritizoval buržoázu spoločnosť na báze foriem praxe, určených kapitálovým pohybom.

*

Právom sa hovorí, že v priemyselnej revolúcii sa človek oslobodil zo závislosti od prírodných živlov, no zotročili ho vlastné výtvyry. Industriálna spoločnosť sa vyznačuje extenzívnym využívaním pracovnej sily na základe jej jednoduchšej reprodukcie. V klasickej priemyselnej výrobe bol robotník v podstate obsluhovateľom stroja a vlastným subjektom výroby bol stroj. Ústredným princípom industrializácie bola mechanizácia, degradujúca kvalifikáciu robotníka na jednoduché a jednotvárne vynakladanie pracovnej sily.

V podmienkach rozbiehajúcej sa vedeckotechnickej revolúcie jedným z najzávažnejších teoretických problémov marxizmu stáva sa výstavba nových, postindustriálnych foriem individuálno-spoločenskej praxe. Ako je už bežne známe, automatizácia, kybernetizácia a iné progresívne formy technológie výroby si vyžadujú podstatne vyššiu kvalifikáciu výrobcov. Ťažisko ľudskej činnosti sa napokon presunie do fázy prípravy výroby, jej technického určovania, projekcie a konštrukcie, výskumu, vývinu atď. Tento proces vedeckotechnickej revolúcie potvrdá iste niekoľko desaťročí, kým sa vyvolá celkom zreteľne nová civilizačná báza ľudského života, spoločensko-politických a medziludských vzťahov.

V tomto prevratnom procese človek sa postupne emancipuje z fatálnej závislosti od samopohybu produktov človeka. V protiklade k industriálnej civilizácii sa vedeckotechnická revolúcia vyznačuje predstihom rozvoja techniky pred výrobou a predstihom vedy, tvoriacej principiálnu základňu technického pokroku, pred rozvojom techniky. To značí, že veda už ani zďaleka nepracuje pre bezprostrednú spoločenskú prax. Hovorí sa síce, že veda je bezprostredná výrobná sila, pretože hospodársky pokrok sa stáva vždy závislejším od vedeckého progresu, no túto nie celkom presnú formuláciu nesmieme chápať, akoby sama veda bola výrobným nástrojom. Pravda, celý tento proces si zároveň vyžaduje aj prestavbu a výstavbu ekonomicko-sociálnej štruktúry.

Nové formy individuálno-spoločenskej praxe určené vedeckotechnickou revolúciou si teda nevyhnutne vyžadujú aj vybudovanie revolučnej teórie, ktorá by nebola *len mechanickou obmenou teoreticko-praktickej kritiky buržoáznej spoločnosti 19. storočia*, ale ktorá by vychádzala z *hlbokých a najpodstatnejších vrstiev Marxovej teórie*. To znamená, že nové, prevratné podmienky individuálno-spoločenskej praxe v období vedeckotechnickej revolúcie si vyžadujú aj zodpovedajúci a primeraný teoretický výraz, osnovaný a vychádzajúci z *Marxových hlbinných filozoficko-dejinných analýz a úvah*.

*

Na civilizačnom vzostupe majú veľmi výrazný podiel technické výtvytky, no tento vplyv vôbec nie je výlučný. Na tvorbe existenčných podmienok moderného človeka významne participujú aj progresívne premeny spoločensko-kultúrneho kon-

textu. Preto nastupujúca vedeckotechnická revolúcia si vyžaduje aj zreteľnú účasť humanitných disciplín, skúmajúcich predpoklady všeobecného rozvoja tvorivých síl človeka v celom ich bohatstve, potencialite a komplexnosti. Nie náhodou etické a humanitné ideály majú veľkú príťažlivosť v radoch novej generácie. Nie bezdôvodne sa stávajú príťažlivými už nielen ciele technicko-civilizačné vyspelej konzumnej spoločnosti, ale predovšetkým ideál diferencovanej osobnosti v protiklade k jednorozmernému prototypu človeka.

Vedeckotechnická revolúcia nie je iba technickou záležitosťou. Je strhujúcim procesom, ktorý transformuje aj ekonomické, sociálne, antropologické a kultúrne piliere industriálnej civilizácie. Preto treba venovať sústredenú pozornosť aj rozvoju nových alebo dosiaľ zanedbávaných spoločenskovedných disciplín. Na program dňa sa dostáva úloha výskumu človeka nielen ako výrobcu a konzumenta, ale aj ako tvorivého individua. Problém voľného času, životného a kultúrneho prostredia, vzťahu k prírode, vzdelávania, služieb, všeobecného rozvoja tvorivých síl a schopností človeka naliehavo si žiada teoreticko-praktické riešenie.

Aj rozvíjanie kultúrnych tradícií treba chápať v súvisi s kognitívnym osvojením podstatných a pokrokovitých tendencií kultúrneho diania v minulosti, i keď toto osvojovanie ovplyvňujú najsúčasnjšie ideové postoje a atmosféra.

Dejinný pohyb je rozporný proces a humanita sa emancipuje iba prostredníctvom rozličných protirečení a dramatických zrážok. Všetky existenciálne, morálno-psychické problémy doby, kolísanie mnohých kanonizovaných spoločenských a etických axiém a hodnôt vyvierajú z konfliktných situácií veľkého prelomu v dejinách ľudstva, ktorého sme práve svedkami.

Pokiaľ ide o Marxovu teoretickú iniciatívu chápania dejín, treba konštatovať, že staršie koncepcie (s výnimkou najmä Feuerbacha) človeka príliš absorbovali a degradovali na prejav duchovnej alebo hmotnej substancie, ako to výstižne formuluje T. Münz vo svojej objavnej monografii o L. Feuerbachovi.

*

V podmienkach novej civilizačnej epochy, ktorá sa utvára v procese vedeckotechnickej revolúcie, ďalší rozvoj človeka nebude determinovaný ani samopohybom ľudských produktov, ktorým sa človek odcudzil, ani spontánnou hrou individuálnej aktivity, ale *negentropicky optimálne fungujúcou individuálno-spoločenskou štruktúrou*. Priliehavo sa vo svojej nedávnej knižnej práci vyslovil M. Král, že všestranný rozvoj človeka a jeho iniciatívy môže zaistiť iba vedecké systémové riadenie. Podľa mojej mienky iba dialektickoštruktúrny princíp (a nie mechanicky direktívny spôsob) uvedomelého orientovania a riadenia (a nie manipulovania) individuálno-spoločenského života v celej jeho komplexnosti zodpovedá *negentropickej povahe vývinu*. Preto opäť právom konštatuje M. Král, že vedúci a riadiaci pracovníci a orgány v období automatizácie stále viac budú potrebovať systémové myslenie: budú nútení pracovať efektívne, rozumieť svojim organizáciám ako širokému dynamickému systému, ktorý vyvoláva veľmi rozmanité druhy interakcií.

Táto zásada platí a bude platiť vždy výraznejšie a dôraznejšie aj vo vedeckom poznávaní. Pokrok vedy sa vyznačuje postupujúcim uplatňovaním dialekticko-

štruktúrného prístupu pri interpretovaní povahy všetkých objektov, realít a udalostí. Ako som už pri nejednej príležitosti upozornil, vývin vedeckého poznávania spočíva v prenikaní do vždy hlbších a hlbších štruktúr realít, do vždy podstatnejších úrovní či rovín skutočnosti. Na každom vývinovom stupni vedy tie komponenty štruktúry, ktorých subštruktúru ešte nepoznáme, prezentujú sa akoby prvky základnej roviny. Podľa slov L. Tondla nemožno preukázať existenciu nijakej základnej elementárnej alebo východiskovej štruktúrnej roviny, ktorá by pre ostatné roviny predstavovala definitívnu a konečnú redukčnú bázu. V. I. Lenin sa bol kedysi (1908) vyjadril (pokiaľ ide o konkrétne meritum, spôsobom zodpovedajúcim stavu vtedajšej fyziky, avšak principiálne a anticipando celkom správne), že „podstata“ alebo „substancia“ je tiež relatívna; vyjadruje iba, že ľudské poznanie objektov sa prehĺbuje, a ak včera toto prehĺbenie nedospelo ďalej než k atómu, dnes — ďalej než k elektrónu a éteru, tu dialektický materializmus zdôrazňuje, že všetky tieto *milníky* poznávania prírody dosiahnuté postupujúcou vedou človeka, majú dočasný, relatívny, približný charakter. Podľa neho *jediná* „vlastnosť“ hmoty, s uznávaním ktorej je spojený filozofický materializmus, je vlastnosť *byť objektívnu realitou*, existujúcou mimo nášho vedomia.

Preto sa právom konštatuje (najnovšie napríklad aj spomenutý M. Král), že existencia sa nedá interpretovať ako vlastnosť objektov, a preto sa na ňu systémový (alebo štruktúrny) výklad nevzťahuje.

Vo svojej nedávnej stati *K diskusi o štrukturalizme* (Filozofia 1969/4) usiloval som sa zdôvodniť, že empirický svet je konštituovaný časopriestorovým určením, že bytie ako také (o sebe) je kognitívne neovládateľné a že materialistický postoj záleží v prakticky podloženom predpoklade možnosti ďalších a ďalších kognitívnych výdobytkov a ziskov v empiricko-praktickom svete. Inými slovami: materialistické hľadisko spočíva v presvedčení, že existuje vždy možnosť odporu reality, ktorý svojou praktickou aktivitou prekonávame. Práve v tejto aktivite a jej prežívaní konštituuje sa a kryštalizuje sa vedomá pozornosť človeka.

Spôsob existencie reálneho objektu vyjadruje výhradne len jeho dialekticko-štruktúrna diferenciácia. Preto možno plne súhlasiť s mienkou M. Markoviča, že ak sa ontológia chápe ako teória *najvšeobecnejších* noriem a zákonov reality, potom ju treba chápať ako vedeckú teóriu najvšeobecnejšieho možného stupňa všeobecnosti alebo ako teóriu najvšeobecnejších postulátov, ktoré sa vzťahujú na skutočnosť.

Vývin poznania je determinovaný osciláciou medzi danou sústavou empirických poznatkov a empirickopraktickou realitou. Vedecká empiria nie je len deskripciou, nič nemožno opisovať bez akýchkoľvek (hoci rudimentárnych) teoretických poznatkov. To, čo oznamujeme ako určitý fakt, závisí od jeho štruktúrnej členitosti, ako aj od teoretického postoja, vysloveného danou pojmovou sústavou. Pretože realita nie je mozaikou singularít, ale rozlíšenou štruktúrou vzťahov a rozporov, i naše poznatky, ak majú byť, pokiaľ možno, adekvátne skutočnosti, vytvárajú charakteristické siete súvislostí. To znamená, že empirické výroky treba chápať kontextuálne, pretože realita sama je štruktúrou.

*

V prevratných časoch, v ktorých žijeme, často sa stretávame s otázkou rozvíjania kultúrnych tradícií. Už sme sa jej dotkli a hovorili sme, že jej riešenie si vyžaduje hlbokú kognitívnu sondáž vývinových zákonitostí kultúrneho života. Pre lepšiu orientáciu v súčasnom dianí má naozaj značný význam chápanie hlbokých dejinných súvislostí.

Ak jestvuje istá kontinuita v kultúre, nie je ona lineárna, ale dialekticky premenlivá. Náhle dejinné zvraty, vojnové pohromy, bývajú však v mnohých ohľadoch neblahé pre duchovné dedičstvo, i keď prílišné a nehybné lipnutie na kultúrnych hodnotách je mnohorož na prekážku novým tvorivým úsiliam. Jednako úplné a násilné preseknutie dejinnej kontinuity má často za následok absolútne prerušenie tradovaného a zároveň premenlivého vzťahu k hodnotám kultúry. Takéto príkre prerušenie vyúsťuje do straty záujmu, lahostajnosti a neschopnosti primeraného prístupu a do nemožnosti profitovania z kontaktov s kultúrnym odkazom.

Zásadne možno povedať, že tvorivá a slobodná aktivita tvorcu spočíva v rozvíjaní kultúrneho dedičstva, avšak nie v lineárnom rozvíjaní. Kde niet rozporov, tam oslabuje slobodná aktivita. Rozumie sa, že nie v anarchii, ale v zákonitom prekonávaní vyznávaných vzorov a noriem je sloboda tvorcu. Čo však zvlášť treba vyzdvihnúť, tvorivá sloboda sa nemôže rozvíjať v amorfnosti, v tvarovom nihilizme.

Duchovné tradície sa z času na čas obohacujú novými hodnotami. V dôsledku zmien v sociálnej štruktúre, v dôsledku víťazstiev novej triedy nastávajú zákonité zmeny v kultúrnej tvorbe a v prístupoch k nej. Významné výsledky kultúry, pokiaľ majú nielen lokálne, ale aj všeludské značenie, nová — progresívna — trieda si osvojuje, integruje a obmeňuje ich. Takto v skratke treba chápať rozvíjanie kultúrneho dedičstva. Isteže, ak je daná spoločnosť diferencovaná, ak jej kultúrne dedičstvo a hodnotové postoje sú výraznejšie a zakotvenejšie, každá obmena jej kultúrnych tradícií musí byť vždy zdôvodnenejšia a zákonitejšia. Efekty neintegrovaných impulzov, vyvierajúcich z pohybu spoločenskej a civilizačnej (materiálno-kultúrnej) oblasti, majú obyčajne iba zhola efemérnu platnosť.

Výrazná, charakteristická a hlbinne určená schopnosť rozvíjať a umocňovať tradované ideové a kultúrne hodnoty legitimujú aj k svojbytnej národnej existencii. Treba však integrovať aj veľké podnety príbuzných kultúr susedných krajín a najmä veľké a nesmrteľné poklady všetkého ľudstva. Každá pravá a skutočná kultúra je svetová, medzinárodná a všeludská, i keď sa vyznačuje aj istým národným svojrázom.

*

Hodnoty minulosti zriedkakedy pretrvávajú v autentickej podobe. Mám na mysli predovšetkým, ale nie výlučne, napríklad občasnú architektonickú úpravu alebo dobove podmienenú interpretáciu dramatických diel a pod. Mení sa aj vzťah k nim, ich percipovanie a integrovanie.

Kultúrne hodnoty nevynikajú cez noc, utvárajú sa obyčajne po celé veky. Niektoré z nich pretrvávajú napriek zložitým a neraz veľmi dramatickým peripeitiám dejín a vplývajú na formovanie a kultivovanie psychiky ľudí, na ich čítanie

a zmysľovanie. Dejinné zvraty podmieňujú aj istý výber kultúrnych hodnôt minulosti a najmä určujú aj prístup k nim.

Každá historická epocha sa vyznačuje určitou optikou hodnotenia a uznáva za významné iba určité artefakty a udalosti a prezentuje sa určitými dobove vyznávanými normami a meradlami. Jednako len mnohé diela pretrvávajú a stávajú sa „večnými“, pretože ostávajú živými, hoci vždy na iný spôsob, podľa duchovnej atmosféry doby.

Všetky dobove podmienené hodnotiace meradlá zvažujú kultúrne výtvyry vždy trochu inak, či už ide o produkty súčasnosti, alebo vzdialenej minulosti.

Niektoré kultúrne výtvyry majú schopnosť začleniť sa do viacerých dobove charakteristických štruktúr a možno ich pozitívne interpretovať aj z viacerých aspektov. Hodnota výtvyrov sa javí univerzálnejšia, ak je nejakým spôsobom pozitívna aj z hľadiska viacerých etáp kultúrneho vývinu.

Každý výtvyvor možno teda hodnotiť aj zo širokých historických perspektív. Hodnotenie z hľadiska dejinného významu treba rozlíšiť od meradiel, podmienených len daným historickým obdobím. Teoreticko-historický prístup, hoci aj on sa postupne diferencuje, skúma napokon aj dobové historické normy, ich spoločensko-kultúrne korene, ich filiáciu.

Nadväzovanie na kultúrne tradície a ich tvorivé rozvíjanie a zároveň prekonávanie prispieva k rozkvetu života.

Kultúrne hodnoty minulosti, napríklad mnohé architektonické pamiatky a historicky cenné areálne evokujú v človekovi veľmi pozitívne asociácie, aké vysoko taxuje každý kultúrny historik a citlivý pedagóg. Mnohé priestory a pamiatky vyvolávajú intenzívny náraz myšlienok, roj rozpomienok a evokujú vzácne city. Nie bezdôvodne a bez osohu sa teda inšpirujeme kultúrnymi pamiatkami minulých vekov: prispievajú výdatne k duchovnému rastu a kultúrnemu zveľadovaniu ľudí.

Na kultúrny odkaz treba nadväzovať, rešpektovať jeho charakteristické hodnoty, rozvíjať ich i prekonávať, ale prekonávať špecificky, a nie neorganickými, vonkajšími a jednostrannými zásahmi.

BIBLIOGRAFIA

- Fajkus B., *Existence — realita — matérie*, Praha 1968.
Freud S., *Das Unbehagen in der Kultur*, Wien 1930.
Freud S., *Massenpsychologie und Ich-Analyse*, Leipzig—Wien—Zürich 1921.
Kalivoda R., *Moderní duchovní skutečnost a marxismus*, Praha 1968.
Kosík K., *Dialektika konkrétního*, Praha 1963.
Kráľ M., *Věda a civilizace*, Praha 1968.
Marcuse H., *Eros und Kultur*, Stuttgart 1957.
Richta R., *Civilizace na rozcestí*, Praha 1966.
Spory o teorii odrazu, Bratislava 1969.
Zelený J., *Úvod do filozofie*, Praha 1969.

Игорь Грушовски

Человек является активной силой исторического движения, так как вследствие беспрестанных конфликтов с реальностью он способен выходить за пределы своей включенности в данную социально-культурную структуру. Таким способом стимулированный вклад человека оказывает иногда обратное воздействие (в революционные периоды отчетливо) на общественно-культурное пространство, которое потом опять же иным способом стимулирует инстинктивную активность человека.

Принципиально характерной чертой марксистской философии является то, что она понимает формирование общественно-культурной реальности как результат исторической человеческой практики. Выражением историко-человеческой (или общественно-классовой) практики марксистская философия считает, в частности, и познание этой реальности. Однако характерная для данной эпохи практика оказывает влияние не только на познание общественно-культурной реальности, но и на познание природной реальности. Следовательно, на индивидуально-общественное практическое существование (практический способ бытия) оказывает влияние принципиально все познание, несмотря на его предмет, и вопреки тому, что каждый когнитивный прогресс и каждое более глубокое научное проникновение в сущность вещей являются прогрессом в смысле десубъективирования познания.

Новые формы индивидуально-общественной практики, определяемые научно-технической революцией, требуют создания революционной теории, которая бы не являлась лишь механическим вариантом теоретико-практической критики буржуазного общества 19-го века, но которая исходила бы из глубоких и наиболее существенных слоев теории Маркса, из его глубинных философско-исторических анализов и рассуждений.

В условиях новой эпохи цивилизации, формирующейся в процессе научно-технической революции, дальнейшее человека не будет детерминировано ни самодвижением человеческих продуктов, отчужденных от человека, ни спонтанной игрой индивидуальной активности, но негативно энтропически оптимально действующей индивидуально-общественной структурой.

В создании условий существования современного человека в значительной степени принимают участие и прогрессивные перемены культурного контекста. Поэтому наступающая научно-техническая революция требует и очевидного участия гуманитарных дисциплин, исследующих предпосылки всеобщего развития творческих сил человека во всем их богатстве, потенциальности и комплексности.

Историческое движение — это противоречивый процесс, культура развивается лишь посредством различных противоречий и драматических столкновений. Все экзистенциальные, морально-психические проблемы эпохи, распатывание многих канонизированных общественных, культурных и этических аксиом и ценностей, вытекают из конфликтных ситуаций большого перелома в истории человечества, свидетелями которого мы в настоящее время являемся.

Продукты культуры можно оценивать и с точки зрения широких исторических перспектив. Оценку с точки зрения исторического значения необходимо отличить от критериев, обусловленных лишь данным историческим периодом. Теоретико-исторический подход, хотя и он постепенно дифференцируется, исследует в конце концов и исторические нормы, характерные для конкретной эпохи, их общественно-культурные корни, их филиацию.

Igor Hrušovský

Man is an active force of historical movement. Because of his persistent conflicts with reality he is able to transcend his confinement in a given socio-cultural structure. In this way the stimulated contribution of man is sometimes able to influence the social space (in revolution evidently) that in turn stimulates the instinctive activity of man.

It is a fundamental characteristic of Marxist philosophy that it considers the formation of socio-cultural reality as a result of historical human practice. Marxist philosophy particularly regards the knowledge of that reality as an expression of historical-human (or social-class) practice. However, not only the knowledge of socio-cultural reality is affected by the practice of a certain period but that of natural reality too. Hence the practical social existence of the individual influences in principle all knowledge regardless of its object. This is in spite of the fact that every cognitive progress and every deeper scientific penetration into the substance of things are advances in the sense of objectifying knowledge.

New forms of social individual practice being determined by the scientific and technological revolution require an elaboration of revolutionary theory. This should not be a mere mechanical substitute for the theoreticopractical critique of bourgeois society of the 19th century but should issue from the deep and most essential strata of Marx' theory — from his historically philosophical analyses and essays.

Under the conditions of the new era of civilization that is being created in the process of the scientific and technological revolution the further development of man will not be determined either by the inherent movement of human products from which man is alienated or by the spontaneous play of individual activity, but by negentropically and optimally functioning social — individual structure.

Progressive changes in the cultural context participate significantly in the existential conditions of modern man. Hence the scientific and technological revolution requires a cooperation of the humanities that investigate the presuppositions of the general development of the creative forces of man in all their complexity and potentiality.

The historical movement is a contradictory process and humanity emancipate itself only through various contradictions and dramatical conflicts.

All existential, morally psychical problems of the age, and the weakening of many canonized socio-cultural and ethical axioms, stem from conflict situations produced by the traumatic change in the history of mankind which we are just witnessing.

Cultural creations may be evaluated from wide historical perspectives. A valuation from the viewpoint of historical signification is to be distinguished from the criteria conditioned only by a given historical era. Although the theoretical-historical approach gradually develops as well, it studies ultimately also historical norms, their socio-cultural origins and filiation.